

De betekenis van de insectennaam Rombout

In Nederland komen drie soorten echte libellen (Anisoptera) voor die de naam Rombout dragen. Deze soorten, behorend tot de familie Gomphidae, zijn de Beekrombout (*Gomphus vulgatissimus*), de Plasrombout (*G. pulchellus*) en de Rivierrombout (*G. flavipes*). In deze mededeling wordt nagegaan wat de naam Rombout betekent.

Voorkomen van de naam

De dikke Van Dale meldt dat Rombout de gewestelijke naam is voor een soort van libel of waterjuffer (KRUYSKAMP, 1961) of voor de Paardenbijter (GEERTS & HEESTERMANS, 1995). Behalve als onderdeel van de officiële Nederlandse namen komt het element 'bout' ook voor in diverse volksnamen voor libellen zoals Tongerbout in Friesland (HOGERHEIJDE, 1982), IJzeren Bout in Tilburg en Den Bosch, IJzenbout (REELICK *et al.*, 1993), Bimbout in Turnhout en Korenbout in 's Gravenmoer (SWANENBERG & SWANENBERG, 1998). Korenbout is tevens de officiële naam voor het geslacht *Libellula* (WASSCHER, 1982). Verder zijn er de volksnamen Donderbout (KRUYSKAMP, 1961), Donnerbolten, Dunderbolt (HOGERHEIJDE, 1982) en Donderbolk (KABOS in JURITZA, 1979), welke laatste vermoedelijk een verbastering is van Donderbolt.

In de literatuur voorgestelde etymologieën

Over de etymologie van de naam Rombout zegt VAN VEEN (1993) dat het eerste deel 'rom' komt van het Middelnederlandse woord rommelen, dat de betekenis heeft van 'lawaai maken'. Het tweede deel 'bout' heeft de betekenis 'pijl', wat in de benaming van verschillende insecten zou zijn toegepast.

SWANENBERG & SWANENBERG (1998) onderschrijven deze visie niet. 'Bout' zou wel eens verband kunnen houden met 'boter', dat we ook vinden in vlindernamen (zoals

Zeeuws boterkapel, Oost-Vlaams botervijver en Drenths botervogel), en dat door volksetymologie gevormd is uit een stam die verwant is met het Duitse Falter (vlinder) wat oorspronkelijk betekende 'hij die de vleugels op en neer beweegt' of 'hij die fladdert', schrijven zij. Verderop in hun tekst wordt verband gelegd met het woord 'bijter', want over de libellennaam Korenbijter zeggen deze auteurs: "Bijter kan daarbij de oorspronkelijke vorm bij het eerder genoemde bout (boter) zijn, want ook Engels beetle en Oud-Engels bitula komen van het werkwoord bitan (bijten)." Dit is dan weer een andere visie. HOGERHEIJDE (1982) kent aan het tweede lid -bolt/bout de betekenis 'staaf' toe, maar zegt dat dit woord ook werd gebruikt voor een wigvormig soort fossiel, waarvan men geloofde dat het bij blikseminslag in de grond terecht was gekomen. "De dondersteen vinden we in het Engels nog terug als thunderbolt."

Betekenisaspecten

De wetenschappelijke geslachtsnaam *Gomphus* heeft te maken met Grieks gomfos (gómphos) dat pin of spijker betekent. Hetzelfde woord vinden we in een paddenstoelengeslacht *Gomphidius* (de spijkerzwammen). De soorten uit dit geslacht hebben de vorm van een dikke spijker. In de Duitse naam voor *Gomphus*, Keiljungfer, zit Duits Keil, dat wig of spie betekent (FLIEDNER, 1997). De naam verwijst naar de vorm van het achterlijf; de metaalglans komt in dit woord niet mooi tot uitdrukking.

In de Friese naam Tongerbout (glazenmaker) betekent het eerste element 'donder'. Dit heeft waarschijnlijk betrekking op het zovend geluid dat de libel maakt, maar ook de betekenis 'donderaankondigend' is een mogelijkheid. Belangrijk is, dat het element bout ook in het Fries de betekenis van 'metalen staafje' heeft.

De verklaringen van het Friese Tongerbout en Nederlands Rombout lijken beiden te wijzen op het zovend of licht brommend geluid van de bewegende vleugels van het vliegende insect. Mooier dan Middelnederlands rommelen, een zogenaamde fre-

quantatiefvorm waarvan de basis rommen* niet overgeleverd is, lijkt Middelnederlands ronken (=snorren, gonzen van insecten) aan de basis van het eerste deel van Rombout te hebben gelegen; we moeten dan wel een oorspronkelijk ronkbout* veronderstellen (* wil zeggen, dat we met een niet-overgeleverd woord te maken hebben). De naam Rombout kan echter ook mede gevormd zijn naar de eigenaam Rombout, welke als heiligenaam voor een martelaar uit eind 8e eeuw bij het Rooms-Katholieke bevolkingsdeel van Nederland bekend moet zijn (geveest) (VAN DER SCHAAR, 1994).

Geheel los hiervan staat het gegeven, dat bij de introductie van de officiële Nederlandse naam Rombout voor het geslacht *Gomphus* de voornaam Rombout van een Nederlandse libellenonderzoeker een aanvullende reden is geweest. Misschien is ook het eerste element in Turnhouts Bimbout een klankwoord (te vergelijken met Duits bimmeln en Nederlands bimbam). Anderzijds kan het misschien ook oorspronkelijk bi(e)nbout* geweest zijn en is de n tot m geassimileerd. Het eerste lid kan misschien voor 'bien' (=bije(n)) gestaan hebben.

De volksnaam IJzeren Bout kan bijna letterlijk genomen worden. In IJzenbout heeft het eerste element ongeveer de vormverandering ondergaan die we ook aantreffen in de vogelnaam IJsvogel, waarvan een Oudhoogduitse voorloper Isarnovogel (= 'ijzeren vogel', naar de blauwe kleur) overgeleverd is.

Voor wat betreft Korenbout (en Korenbijter): misschien heeft men een relatie met koren vermoed, omdat de insecten wel eens boven korenvelden gezien werden. Het element koren- kan misschien ook binnengehaald zijn door de naam Korepikker, welke in betekenis gelijk is aan de naam Korenmaaijer (Zuid-Nederlands pikken = maaien). De elementen -pikker, -steker en -bijter spreken voor zich: men dacht dat de libellen konden pikken, steken en bijten.

Conclusie

Het element rom- in Rombout heeft vermoedelijk te maken met een Middelnederlands werkwoord dat staat voor het maken

van een bepaald geluid. Dit kan rommelen of ronken zijn. Het woord bout toegevoegd aan de stam van dit werkwoord gaf dan rommelbout* of ronkbout*. Het werkwoord ronken past naar betekenis beter. Onzorgvuldige uitspraak van de hypothetische woorden zal eerder een assimilatie van de k in ronkbout* dan een volledig inslikken van de gehele lettergreep '-mel' in rommelbout* opgeleverd hebben. Omdat libellen een lichaam hebben dat in vorm en (soms metaalglanzende) kleur inderdaad aan een 'ijzeren staafje' doet denken, lijkt de verklaring voor bout als 'metalen staafje' in de insectennaam een uitgemaakte zaak. Het begrip 'pijl' dat VAN VEEN (1993) noemt, is dan min of meer synoniem. De hypothese van SWANENBERG & SWANENBERG (1998) past daar niet bij. Een ouder woord voor Rombout is niet overgeleverd, dus ook niet in samenstelling met -bolt, een ouder woord voor bout.

Met dank aan Marcel Wasscher.

*Klaas J. Eigenhuis
Rietgorsstraat 1
1431 VT Aalsmeer*

*Dick Groenendijk
De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen*

Literatuur

- FLIEDNER, H., 1997. Die Bedeutung der wissenschaftlichen Namen europäischer Libellen. Libellula, Supplement 1.
- GEERTS, G. & H. HEESTERMANS, 1995. Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Van Dale Lexicografie. Utrecht/Antwerpen.
- HOGERHEIJDE, H., 1982. Insect en dialect: Benamingen voor de Libel in de Nederlandse dialecten. Contactblad voor het Nederlandse Libellenonderzoek, 3: 9-16.
- JURZITZA, G., 1979. Libellen. De waternimfen van West- en Midden-Europa
- KRUYSKAMP, C., 1961. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.
- NIELSEN, O. F., 1998. in 120 kleurenfoto's. Thieme & Cie. Zutphen.

REELICK, L., *et al.*, 1993. Bosch' Woordenboek. 's-Hertogenbosch.

SWANENBERG, J. & C. SWANENBERG, 1998. Brabantse beestjes. Van de Berg, Enschede.

VAN DER SCHAAR, J., 1994. Woordenboek van voornamen. Uitgeverij Het Spectrum B.V. Utrecht.

VAN VEEN, P.A.F., 1993. Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden. Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen.

WASSCHER, M., 1982. Informatie over libellenonderzoek in Nederland. Nederlandse libellenamen. Contactblad voor het Nederlandse Libellenonderzoek, 3: 4-8.

Recensies

De danske guldsmede, Apollo books. 280 pp. ISBN: 87-88757-21-8.

Over het algemeen verschijnt er erg weinig literatuur over de libellenfauna van Denemarken. Het is dan ook een verrassing dat er opeens een dik overzichtswerk over de Deense libellenfauna is verschenen. Na een inleidend deel over zaken als systematiek, levenscyclus en ecologie worden meer dan 200 pagina's gewijd aan de 54 Deense libellensoorten. Het boek is zeer rijk geïllustreerd en bevat honderden zeer mooie kleurenfoto's.

De inleidende hoofdstukken zullen voor de meeste mensen geen nieuwe informatie bevatten. Het meest interessante deel van het boek wordt dan ook gevormd door de soortbesprekingen. Per soort wordt ingegaan op herkenning, levenswijze, levenscyclus, biotoop en de verspreiding in Denemarken. Van elke soort zijn twee of meer kleurenfoto's afgebeeld. Deze foto's zijn mooi en groot afgedrukt (soms pagina-vullend). Tevens is per soort een biotoopfoto afgebeeld. De biotopen op deze

foto's zijn vaak om te smullen. Bij een aantal in Nederland uitgestorven soorten (o.a. Dwergjuffer en Gaffellibel) geven deze foto's een indruk van hoe het Nederlandse biotoop er uit gezien zou kunnen hebben. De verspreiding in Denemarken en omliggende gebieden is in een klein kaartje aangegeven. Helaas zijn deze kaartjes vrij grof en is er geen onderscheid tussen oude en nieuwe locaties gemaakt. Hierdoor moet je voor specifieke informatie alsnog in de tekst kijken. Daarmee kom je gelijk terecht bij het grootste nadeel van het boek: de tekst is volledig in het Deens. Deens is met langzaam lezen wel te begrijpen maar het risico van een foutieve interpretatie is aanwezig. Eigenlijk is de tekst van het boek alleen bruikbaar als je een antwoord op een specifieke vraag zoekt, gewoon lekker lezen is niet mogelijk. Dit is erg jammer aangezien het boek veel leuke informatie bevat over bijvoorbeeld verspreiding en biotoopkeuze. Dat het boek toch de moeite waard is om aan te schaffen komt vooral door de grote hoeveelheid fraaie foto's.

Bij het bekijken van het boek vielen een aantal zaken op. Het is bijvoorbeeld opvallend dat er slechts 54 soorten (16 minder dan in Nederland) in Denemarken zijn vastgesteld. Dit komt voornamelijk door het ontbreken van zuidelijke soorten. De meest opvallende, ontbrekende soorten zijn de in Nederland algemene Houtpantserjuffer en de Kleine roodoogjuffer. Daarnaast is het opvallend dat er sinds 1990 vijf nieuwe soorten in Denemarken zijn aangetroffen. Dit zijn voornamelijk soorten die de afgelopen jaren in geheel Midden-Europa meer dan voorheen werden aangetroffen (Grote keizerlibel, Zadelibel, Bandheidlibel en Zwervende heidelibel) maar ook een soort die waarschijnlijk altijd al over het hoofd is gezien (Dwergjuffer). Het lage aantal soorten en de snelheid waarmee nieuwe worden gevonden doet vermoeden dat er nog veel te ontdekken valt. Misschien een leuk idee voor de vakantie van volgend jaar: Gaffellibellen kijken en ondertussen de eerste Kleine roodoogjuffer voor Denemarken vinden?

Vincent Kalkman